

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 24 травня 2024 р.

Львів – 2024

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 25 квітня 2024 року, протокол № 5.

Рецензенти:

Жигайло Наталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор;
Діденко Олександр Васильович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 травня 2024 р., м. Львів).
Львів, 2024. 244 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);
кандидат психологічних наук, доцент **Стельмах О. В.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Яремко Р. Я.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни; психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійно-екстремальної діяльності; сучасний стан і перспективи психологічної реабілітації особистості в умовах воєнного стану; міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

Зміст

Розділ 1

Психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни

Анатолій Сичевський, Олександр Салата

Психологічний захист населення: співпраця психологів ДСНС та поліції 9

Михайло Козяр, Ігор Коваль

Професійна діяльність рятувальників у службово-бойових умовах ризику 12

Людмила П'янківська

Життестійкість особистості в умовах війни 15

Андрій Романишин, Алла Неурова

Моральний дух воїнів як головна зброя війни 20

Олексій Гук, Андрій Литвин

Вплив особистісно-професійних якостей військовослужбовців на здатність виконувати службово-бойові завдання 24

Лілія Тютюнник

Особливості функціонування мисленнєвої сфери військовослужбовців у бойових умовах 28

Оксана Ткачик, Павло Пастухов

Особливості психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій 32

Назарій Коцур

Резильєнтність як складова інтелекту 36

Інга Степанюк

Психологічні особливості поведінкових стратегій подолання стресу у військовослужбовців Збройних сил України в умовах воєнного стану 39

Інеш Нагайська

Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів в умовах воєнного стану 41

УДК 159.96:551

Михайло Козяр, м. Львів
Ігор Коваль, м. Львів

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЯТУВАЛЬНИКІВ У СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ УМОВАХ РИЗИКУ

Сучасне суспільство стикається з багатьма складними викликами, такими як війна, терористичні загрози, природні катастрофи й інші надзвичайні ситуації, які постійно продукують стресогенні фактори. Це ставить високі вимоги як до рівня професійної підготовки фахівців усіх сфер життєдіяльності, так і до їхніх психологічних якостей. Зокрема у цьому контексті варто відзначити рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, котрі, ризикуючи власним життям, надають допомогу населенню.

Ризик у професійній діяльності рятувальників є постійним, тому розглядаємо його як специфічний фактор, який виникає під впливом варіативних обставин екстремальної ситуації. Тобто в контексті галузі безпеки людини «ризикувати» – означає свідомо піддавати власну життєдіяльність ймовірності каліцтва, зумовленої впливом небезпечних факторів, наприклад при ліквідації надзвичайної ситуації.

Статтю 22 Кодексу цивільного захисту визначено **11 основних завдань сил цивільного захисту** [1]:

- 1) проведення робіт та вжиття заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від них;
- 2) проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;
- 3) гасіння пожеж;
- 4) ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження, інших небезпечних проявів;
- 5) проведення піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та підричних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), крім територій, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань;

- б) проведення вибухових робіт для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- 7) проведення робіт щодо життєзабезпечення постраждалих;
- 8) надання екстреної медичної допомоги постраждалим у районі надзвичайної ситуації і транспортування їх до закладів охорони здоров'я;
- 9) здійснення перевезень матеріально-технічних засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок таких ситуацій;
- 10) надання допомоги іноземним державам щодо проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- 11) проведення аварійно-рятувального обслуговування суб'єктів господарювання та окремих територій, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій.

Відповідно до зазначених завдань, стає очевидним, що професійна діяльність рятувальників ДСНС України характеризується високою суспільно-політичною значущістю, відповідальністю за дії, напруженістю та особливо ризикованістю. На це вказує й велика кількість науковців, котрі розглядають особливості професійної діяльності рятувальників [2].

Таким чином, професійна діяльність фахівців ДСНС України в умовах ризику пов'язана з великою емоційністю, що обумовлена об'єктивними особливостями ситуацій в умовах невизначеності. Можлива небезпека, вітальна загроза, максимально стрімкий темп роботи, необхідність приймати швидкі, але виважені рішення, відповідальність за своїх підлеглих і прагнення ефективно виконати завдання викликають у рятувальників особливий емоційний стан, що може позитивно або й негативно вплинути на їх працездатність.

У контексті службово-бойової діяльності І. Приходько, І. Ліпатов, Л. Шестопалова визначили особливості фахової діяльності і соціально-психологічних факторів, що впливають на особистість під час виконання ними професійних завдань [3]:

- велика суспільно-політична значимість службово-бойових завдань;
- постійна необхідність володіння суспільно-політичною, оперативною обстановкою в регіоні, країні та її аналізу;

- високий рівень колективної та особистої відповідальності за успішне виконання поставлених завдань;
- раптовість, новизна, незвичайність обстановки;
- значні психологічні труднощі на професійному шляху;
- висока ціна помилок та їхніх наслідків;
- психологічна готовність особового складу до негайного застосування спецобладнання;
- ризик, реальна загроза психологічній безпеці, життю й здоров'ю фахівців;
- перешкоди та природничі особливості (шум, жара або холод, темрява і т. д.), дефіцит часу, велика інтенсивність навантажень, неприємні фактори, які травмують психіку;
- тривале чекання можливих різких ускладнень службово-бойової обстановки, що потребує постійної пильності й психологічної готовності;
- одноманітність та монотонність психологічних подразників протягом тривалого часу виконання професійних завдань;
- конфліктність спілкування в багатьох службових ситуаціях, образливі й провокуючі висловлення та дії населення;
- порушення фізіологічного ритму функціонування психіки фахівців, що обумовлено специфікою галузі.

Усі екстремальні умови професійної діяльності фахівців галузі безпеки людини тісно пов'язані з виникненням надмірного емоційного напруження, яке може приводити до різних форм психічної дезадаптації. Такі умови характеризуються сильним психотравмуючим впливом на психіку рятувальника ДСНС України, який є досить постійним і потужним у разі загрози життю та здоров'ю, тому вимагає адаптації до постійно діючих джерел небезпеки, яка в свою чергу, характеризується різним ступенем раптовості, масштабності, може служити джерелом як об'єктивно, так і суб'єктивно обумовленого стресу.

З огляду на зазначене, для ефективного виконання професійних завдань в умовах ризику, рятувальникам необхідно:

1. Тренувати стресостійкість: для адаптивного реагування на стресові ситуації.
2. Провести психологічну підготовку перед подіями: підготовка перед ризикованими подіями, включаючи тренування та підготовку до конкретних надзвичайних ситуацій.

3. Здійснити підтримку особового складу після подій: психологічна підтримка рятувальників після перебування в надзвичайних умовах, для допомоги їм осилення емоційних наслідків і травм.
4. Організувати командну підтримку: розвиток культури підтримки та співпраці всередині рятувальних підрозділів для створення обставин, які сприяють психологічному благополуччю та ефективності дій.
5. Провести професійну самопідготовку: забезпечення можливостей для рятувальників проводити рефлексію та самооцінку своєї роботи та психологічного стану для покращення професійного розвитку та психологічної самостійності.

На противагу іншим професіям, професійна діяльність фахівців галузі безпеки людини характеризується екстремальністю умов, високим рівнем ризику отримати травму, втратити здоров'я або навіть власне життя. небезпечні й шкідливі фактори, формування яких носить стихійний характер, багаторазово перевищують нормативні рівні та їх зниження практично неможливо, оскільки передбачити всі наслідки практично неможливо.

Таким чином, безпека, психологічна підтримка, адекватна підготовка та надання ресурсів для відновлення після ризикованих подій – це важливі аспекти забезпечення здоров'я й ефективності рятувальників у службово-бойових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України від 2.10.2012 р. №5403-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
2. Козяр М. М., Коваль І. С. Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки: навчальний посібник. Львів: Вид-во ЛДУ БЖД, 2024. 504 с.
3. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку [Текст]: підруч. / І. І. Приходько, І. І. Ліпатов, Л. Ф. Шестопалова та ін. Харків: Акад. ВВ МВС України, 2012. 336 с.

УДК 159.9

Людмила П'янківська, м. Київ

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Нині громадяни України відчують негативний вплив війни на власний стан здоров'я та різні сфери своєї життєдіяльності. Це наразі ак-